

KATOLIKUS KÁNTORLAPOK

Szerkeszti: Balogh P. Piusz OPraem,
a gödöllői Premontrei Szent Norbert Egyházzenei Szakközépiskolában

Egyházi rend, egyházi hierarchia – I.

Húsvét és pünkösd között a szentmisék olvasmánya legtöbbször az Apostolok Cselekedeteinek egy-egy részlete volt. A Szentírásnak ezt a könyvét figyelmesen végigolvasva bepillantást kapunk a kereszténység első évtizedeinek életébe, és kirajzolódik az egyházszervezet kialakulása is. Szent Pál leveleiben több helyen egyértelmű utalás olvasható arról, hogy az egyházi rend máig érvényes tagozódása már az apostoli térítés időszakában is létezett. Az *episkopos* (püspök, felügyelő) és a *presbyteros* (pap, elöljáró) funkciója még a kései, ún. pasztorális levelekben sem különült el egyértelműen (pl. Tt 1,5–7), hacsak azzal nem, hogy az *episkopos* egyes számban, a *presbyteros* többes számban szerepel. A szervezés során keveredett a jeruzsálemi, zsidó-keresztény hagyomány (kollektív vezetési modell) a hellenisztikus tapasztalatokkal (centralizált modell). A *diakonos* (segédkező) funkció különült el talán legkorábban: szerepéről már az Act 6,1–6 részben olvashatunk. Ugyanitt már megjelenik valamennyi későbbi papszentelési szertartás legfontosabb eleme, a kézrátétel általi hatalomátadás. Az egyházi rendnek ez a hármas tagozódása (püspök, pap, diakonos) mind keleten, mind nyugaton napjainkig változatlan. Az ősi hierarchia a szentelések folyamatában is érvényesül: diakonust és papot a püspök szentelhet, míg a püspök szenteléséhez (rendes körülmények között) három püspök jelenléte és kézrátétele szükséges.

Maga a szervezeti rendszer a II–III. századra egyre bonyolultabbá vált és lényegében a IV–V. században konzerválódott. Kezdetben a szuverén alapegység az egyházközség volt, élén a püspökkel. A gyülekezetek szaporodásával egy-egy kisebb egyházközség vezetése, lelki ellátása a püspök által delegált pap feladata lett, ennek mai megfelelője a plébániák és lelkészségek hálózata.

A Római Birodalom felépítése a III–IV. században fokozatosan áthatotta az egyházszervezetet. A nagyobb városok (anyaváros, metropolisz) püspökei a területükön vezető szerepre tettek szert, egyháztartományok (érsekségek) szerveződtek, élükön az *érsekkel* (*metropolita*). A provinciák fővárosainak püspökei a *patriarcha* címet kezdték használni (Antiochia, Alexandria, Róma, idővel Jeruzsálem és Konstantinápoly). A későbbi szerveződésnek és a különböző egyházrészek különválásának „főszereplői” éppen ezek a patriarchátusok voltak.

Az egyházi központok sok tekintetben [...] befolyással voltak a területükön lévő püspökségekre, anélkül, hogy ez konkrét irányítási jogot jelentett volna. Az egyházat érintő tényleges kérdésekben a legfőbb döntési jogú testület a zsinat volt. Területi egyházak vitáiban a helyi zsinatok döntöttek, átfogó kérdésekben a IV. század elejétől (325-től) az egyetemes zsinatok határoztak. A zsinatokon valamennyi püspök azonos tanácskozási, ill. szavazati joggal vehetett részt, a hozott határozat valamennyi egyházközsége nézve iránymutató és kötelező érvényű volt. A IV–V. század folyamán részben teológiai viták, részben politikai indíttatások következtében több egyházrész önállósult.

Az V. században a Római Birodalom tagolódásának megfelelően alakultak ki az egyházszerkezet központjai, a patriarchátusok. Még ebben az évszázadban egyes egyházrészek különváltak, ezzel önálló (autokefál) egyházak keletkeztek [...]. A keleti és a nyugati egyházrész nagy szakadása 1054-ben következett be, a két terület szervezeti rendszere is eltérően fejlődött. A nyugati (katolikus) egyházban megszilárdult az egyközpontúság (Róma, pápaság), míg keleten a különböző bizánci egyházrészek idővel nemzeti alapon önállósodtak. A bizánci (orthodox) egyházon belül így beszélhetünk görög, orosz, bolgár, szerb, román stb. autokefál egyházakról. Mindegyikben patriarcha címet visel az egyházfő: egymással egyenrangúak, egymástól függetlenek, csupán tiszteletbeli elsőbbség illeti meg a konstantinápolyi egyházfőt (*ökumenikus patriarcha*). A már korábban önállósult egyházrészek vezetőit különböző címek illetik, ezért röviden összefoglaljuk az egyházfői titulusokat.

A történeti hagyomány alapján *pápa* címet két főpap visel: Róma püspöke, a katolikus egyház feje, és Alexandria püspöke, a kopt egyház vezetője. A *patriarcha* címet többféle módon használják: 1. a bizánci (orthodox) autokefál nemzeti egyházak vezetőjének a címe, 2. az V. században elkülönült egyházrészek főpapját szintén így nevezik, 3. az ősi egyházi központokban mind a bizánci, mind a római egyház —jogfolytonosan— patriarchátust működtet, pl. konstantinápolyi vagy jeruzsálemi „latin” patriarchátus, de ennek emlékét őrizte sokáig Velence (és Lisszabon) érsekének patriarcha címe is. Egyes autokefál egyházakban a főpüspök eltérő címet visel. Az etióp egyházban a vezető az *abuna* („főatya”, lényegében patriarcha). Az indiai szír egyházrészek (malabár, malankara) főpapjait az *exarcha* cím illeti. Ők lényegében szintén autokefál egyházfők, de a cím jelzi, hogy az illető egyház kezdetben valamelyik egyház „külsőterülete” (*exarchátusa*) volt. Két önálló nemzeti egyház vezetőjének a címe: *katholikosz* (egyetemes egyházfő). Ilyen a grúz és az örmény egyház. Az előbbi —teológiáját és liturgiáját tekintve— a bizánci egyházak csoportjába tartozik. Földrajzi és etnikai elkülönülése indokolta a *katholikosz* cím használatát. Az apostoli örmény egyház 506-ban önállósult. Az örmény egyházszerkezetről a következő, befejező részben szólunk részletesebben.

Guzsik Tamás

(Megjelent az Örmény Egyházi Hírlevél, II/7. 1998. június 2-i számában)